

УДК 37.02

Т. І. Чернецька

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗРОЩЕННЯ ЗВИЧНОГО Й НОВОГО ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ У ВИКЛАДАННІ

У статті йдеться про педагогічні стереотипи, вияв стереотипності у викладанні, готовність учителя до інноваційного викладання, «нове» в педагогічній теорії та практиці, інноваційне викладання як взаємообмін інформацією.

Ключові слова: педагогічні стереотипи, стереотипне викладання, інноваційне викладання.

Постановка проблеми. Змінити освітню парадигму на папері значно легше, ніж внести поправки у світогляд її носіїв – учителів, індивідуальностей з власними усталеними уявленнями, освітніми цінностями, професійними пріоритетами і досвідом. А тому проблема якісного сучасного викладання розглядається поряд із питаннями, що стосуються розкриття суті стереотипу як специфічного, спрощеного, майже автоматичного відображення у свідомості власних дій, поведінки, ставлення, яке базується на своєму ж досвіді й обмеженій інформації, та способів додання педагогічних стереотипів як певних поведінкових, когнітивних або афективних (дії та вчинки здійснюються за особливою емоційною логікою, а не за логікою розуму) еталонів, сформованих уявлень, на які орієнтуються педагоги в своїй професійно-педагогічній діяльності.

Метою статті є розгляд педагогічних стереотипів, виявів стереотипності у викладанні, складових готовності вчителя до інноваційного викладання, розкриття змісту «нового» в педагогічній теорії та практиці, трактування інноваційного викладання як взаємообміну інформацією.

Виклад основного матеріалу. Педагогічні стереотипи можуть проявлятися у формі упереджених тверджень щодо інноваційних методів викладання, неправильної або неповної суб'єктивної оцінки тих чи інших засобів, нехтування реальними явищами, зокрема проектуванням процесу викладання без використання наявного в навчальному закладі інформаційного забезпечення тощо.

Стереотипність у викладанні робить дії вчителя схематичними, запрограмованими, неадекватними реальній ситуації та такими, за яких процес навчання зводиться до передачі учню готових знань у вигляді інформації або заздалегідь складеної чи алгоритмізованої практики. Тобто, процес викладання здебільшого характеризується домінуванням дидактичної зосередженості на інформуванні учнів та передачі у такий спосіб певної сукупності знань над дидактичними впливами на вихованців, цілепокладання яких розглядалося б у плані формування особистісних якостей, поведінкової й

компетентнісної обізнаності, необхідної для самореалізації особистості в повсякденному житті.

Поза увагою залишається й процес реалізації дидактичного інструментарію, спрямованого на активізацію слухового й зорового зосередження на змісті інформації, що надходить від учителя (засобу чи іншого суб'єкта процесу навчання) до локального освітньо-інформаційного простору уроку; вмотивування учнів до свідомого її «скачування» з комунікативного простору та трансформації в знаннєво-вміннєву сферу шляхом привласнення та усвідомлення.

Підтвердити останнє можна результатами дослідження О. Виготської, аналіз яких виявив, що педагогічні впливи набувають рольового забарвлення «творців» процесу навчання лише у 13,5 % випадків, натомість у 27,6 % випадків учителі виступають у ролі активних «діячів», у 21,4 % – «контролерів» і «спостерігачів», а у 16,1% – «вихователів».

Таким чином, відбувається зміщення пріоритетних акцентів, по-перше, з активності учня на активність учителя, по-друге, із вміннєво-поведінкової підготовки, якою передбачається формування вміння самостійно оволодівати знаннями, оптимально й мобільно використовувати їх у процесі життєдіяльності, набувати навичок творчого стилю діяльності, реалізації самостійності в прийнятті рішень тощо, на домінуючу знаннєво-репродуктивну. Така регресуюча заміна є недопустимою для сучасного стилю викладання, бо, по-перше, робить учнів пасивними «споживачами» готового продукту, а по-друге, учитель сприймається вихованцями як єдиний інформатор суспільного досвіду.

Тому сучасний вчитель має бути готовим до інноваційної педагогічної діяльності, активно сприймати, засвоювати нові педагогічні технології, правильно визначати й оптимально поєднати можливості і переваги педагогічних інновацій, творчо, доцільно та ефективно застосовувати їх в процесі викладання.

Виникає питання, як забезпечити готовність учителя до інноваційного викладання? Довготривале вивчення інноваційних освітніх тенденцій неможливе з огляду на фактор часу, а впровадження у формі зовнішньої вимоги або тиску більше зашкодить справі, ніж допоможе. Змушувати вчителя відмовлятися від наявних здобутків як непридатних за нових умов – справа занадто сумнівна з морального погляду, а багатогодинне психолого-педагогічне переучування – малоімовірне з фінансового. Реальний вихід базується на розумному поєднанні революційних та еволюційних перетворень в освіті. Радикальних змін повинен зазнати змістово-організаційний аспект підготовки майбутніх вчителів, а напрацювання досвідчених педагогів мають зазнати продуманого й дбайливого щеплення з паростками нового.

В освітньому просторі орієнтація на поглиблення відмінностей між традиційним та інноваційним, звичним і незвичним у діяльності вчителя менш результативна, ніж пошук спільних позицій. Оскільки серед значень традиційного є і «перехідне, тобто те, що передається від покоління

покоління», і тому конструктивна суть традиційного заслуговує на статус духовно цінного.

Одним із прийнятних шляхів може стати, на думку Т. Гришиної, пошук технологічного зрощення звичного й нового. Не навмисне конструктивне віддалення для задоволення авторського самолюбства, а термінологічне і технологічне зближення заради справи розвитку й навчання дітей.

Окрім того, так звана традиційна система навчання зовсім не безлика. Вона має своїх конкретних суб'єктів – педагогів і вихованців. Тому навіть уніфікований зміст навчальних предметів має особистісне звучання, яке залежить від професійних інтересів учителя, знання ним програми, власного досвіду, вміння бачити перспективу своїх вихованців.

Аналізуючи інноваційне викладання, слід зауважити, що продукування нових знань, створення нових технологій, способів та систем комунікацій, глобалізація соціальних зв'язків постійно оновлюють вимоги до процесу і результату взаємодії між учителем і учнями, за яким останні оволодівають всіма компонентами змісту навчання, розвиваються і виховуються.

Освітня система, навчальний заклад, педагогічний колектив, педагог, які ігнорують у своїй діяльності інноваційний чинник, не лише відстають від динамічних суспільних процесів, тенденцій, а й спричиняють формування особистості, покоління, задалегідь запрограмованих на аутсайдерські (останні) інтелектуальні, духовні, соціальні позиції. Педагог із застарілими знаннями, байдужий до пізнання і використання у своїй діяльності нового, формуватиме подібні комплекси й у своїх вихованців, з яких мало хто зможе стати успішною особистістю [3, с. 90].

А оскільки «нове» в педагогічній теорії та практиці поняття відносне, доцільно говорити про ознаки новизни у структурі і змісті. За В. Химинець, це:

- нові освітні ідеї та дії, що раніше не були відомі (абсолютно нових оригінальних ідей надзвичайно мало);
- адаптивні, розширені чи переоформлені новації під впливом нових ідей та дій, що набувають особливої популярності у відповідному середовищі (за відповідних умов) та у відповідний період часу;
- трансформовані педагогічні новації, що виникають у зв'язку з повторною постановкою мети за змінених умов.

Для сучасної школи визначальними у діяльності й розвитку є перспективні лінії змін, що стосуються переходу:

- від школи уніфікованої, позанаціональної до української, національної і водночас полікультурної школи;
- від школи центризму до дитиноцентризму;
- від адаптивно авторитарної до особистісно орієнтованої школи;
- від монополії єдиного підручника і універсальної методики до варіативних підручників і динамічних, діяльних методик, спрямованих на формування компетентностей;

- від державного управління до партнерства держави, громадян та учнів в управлінні навчальним закладом;

- від діагностики, відбору й селекції в комплектуванні класів до стимулюючої діагностики з метою корекції і розвитку особистості.

Реалізація окреслених орієнтирів розвитку школи сприятиме становленню особистості творця і проектувальника власного життя у співпраці з дорослими, гармонізації відносин між учнями і педагогами, школою і громадою, ґрунтуючись на ідеях самоцінності дитинства, діалогу, усвідомлення вибору життєвого шляху.

Результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем, створення нових навчальних технологій, оригінальних виховних ідей, форм та методів навчання, пропонування нестандартних підходів до викладання є прямим продуктом інноваційних процесів. Натомість їх побічний продукт характеризується зростанням рівня фахової майстерності педагога та формуванням вміння здійснювати інноваційне викладання.

На противагу стереотипному традиційному викладанню інноваційне викладання характеризується реалізованістю індивідуалізованого, диференційованого, проблемного, інтегрованого, міжпредметного, дослідницько-пошукового підходів до моделювання процесу учіння й здійснюється в напрямку створення умов для результативного перебігу навчально-пізнавальної активності учнів з огляду на такі рівні її прояву:

- репродуктивно-наслідувальний – усвідомлене сприймання знань, їх запам'ятовування у формі безпосереднього засвоєння образу об'єкта, що вивчається; набуття певних умінь і навичок; відтворення знань та безпосереднє застосування умінь, навичок;

- частково пошуково-виконавчий – самостійне розв'язування стандартних навчальних завдань у процесі застосування інструктивних матеріалів та алгоритмів; засвоєння прийомів застосування знань за зразком, включаючи нескладні варіанти цього зразка;

- творчий – самостійна постановка навчальних задач, нетрадиційний спосіб їх вирішення, застосування одержаних знань у нестандартних ситуаціях для вирішення проблем, питань, завдань, що вирізняються глобальним характером, латентним підтекстом, творчою сутністю, відкритим типом розв'язання тощо.

У процесі моделювання інноваційного викладання учитель має чітко окреслити не лише систему знань, якими необхідно оволодіти учням, а, що саме головне, передбачити програму видів їх діяльності. За М. Савчиним, недостатня увага до діяльності, адекватної меті навчання і специфіці засвоєних знань, є одним із головних недоліків сучасної освіти. Ідея навчання в діяльності суперечить поширеній практиці традиційного навчання, за якого прагнуть переказувати готові знання «з книг в голову», не опрацьовуючи їх. Відсутність вміння вчити в діяльності є основною проблемою вчителя, який намагається побудувати процес навчання з урахуванням психологічних

чинників, не знаючи, яка діяльність сприяє засвоєнню учнями теоретичних знань з конкретних навчальних дисциплін [2].

Здійснюючи викладання, слід пам'ятати, що «... мистецтво навчання полягає не в умінні вчителя повідомляти, а в умінні спонукати, будити, викликати бажання оволодівати знаннями» [3, с.153].

А тому погляд на викладання як на передавання знань не відтворює його суті й механізму, оскільки знання як ідеальне утворення не може бути безпосередньо передане від вчителя учневі, а засвоюється, осмислюється останнім у результаті його пізнавальної активності.

Статус школяра, за Т. Гришиною, – ведений, а тим, хто веде, на всі часи залишається педагог. Від його професійних здібностей залежить якість надання освітніх послуг. Учитель формує засади навчального досвіду учня, оновлюючи та удосконалюючи себе і своїх вихованців. Діяльність учня – професійний пріоритет, наслідок і результат діяльності вчителя.

Включення учнів у навчальну діяльність може реалізовуватися шляхом запровадження різних підходів до викладання, а саме: явної постановки перед учнями завдань, запитань або неявного розгортання перед вихованцями смислів навчальної діяльності.

Під час викладання можуть задіюватися такі рівні відтворення фрагмента навчальної діяльності:

- предметно-змістовий – особлива увага надається розкриттю змісту навчального матеріалу, який може бути представлений описово (виклад історичної події, опис клімату тощо), або в процесі пояснення (педагог не обмежується описом, а пояснює сутність об'єкта, особливості його функціонування, походження, закономірності розвитку тощо);

- предметно-операційний – опис об'єктів та пояснення загальних закономірностей їх функціонування (наприклад, прийоми аналізу об'єкта, систему операцій з поняттям та ін);

- рефлексивний – опис об'єктів, пояснення закономірностей їх функціонування, способів оперування ними та спеціальне розкриття ходу вчительського міркування, основних інтелектуальних та особистісних засобів регулювання виконаних дій [98].

Моделювання процесу викладання може реалізовуватися з використанням наступних методів організації навчального спілкування:

- інформаційно-повідомлювальний метод – пояснення вчителем навчального матеріалу, здійснення ним опису подій, повідомлення фактів, демонстрування способів виконання дій з використанням таблиць, ілюстративних матеріалів; цілеспрямоване налаштування учнів на сприймання інформації шляхом повідомлення змісту завдання, виконання якого здійснюється під час вербального сприймання викладу навчального матеріалу (для прикладу, складання опорного конспекту, схематичне зображення змісту сприйнятої інформації, занесення даних до таблиць, порівняльне зіставлення з навчальною інформацією попередніх уроків тощо) або по завершенню

повідомлення (виконання тестових завдань, завдань на індивідуальній картці, формулювання висновків, доказів, аргументів, пригадування фактів, визначення опорних слів повідомлення, заповнення схем, таблиць, діаграм тощо);

- пояснювальний метод – організація вчителем діалогу, переведення останнього у внутрішній план, створення ситуації відкриття наукової ідеї;

- стимулювальний метод – основним способом повідомлення матеріалу є діалог; налаштування дітей на сприймання висловлених думок, залучення до дискусії, прогнозування та усвідомлення наслідків сформульованих висновків; створення ситуацій для оперування власним досвідом під час обґрунтування «наново» повідомлених учителем наукових даних (інший рівень новизни й узагальненості); долучення учнів до обґрунтування, доведення чи перевірки гіпотези, відкриття для себе принципів дій тощо;

- проблемний виклад – взаємодія вчителя з учнями відбувається в діалозі, діяльність спрямовується на розв'язання проблемної ситуації; учитель організовує безпосереднє спілкування, залучаючи до нього всіх учнів безпосередньо, парами чи групами; учні ставлять проблеми, формулюють гіпотези, генерують та узагальнюють ідеї, роблять необхідні записи, складають схеми, проводять досліди, формулюють висновки-відповіді тощо; дуже часто вчитель включається у вирішення проблемної ситуації, виконуючи роль учня.

Сучасним підходом до викладання передбачено постановку навчального завдання, яка б одночасно містила зміст завдання та створювала умови для переходу зовнішнього навчального впливу у внутрішній, тобто набуття особистісного смислу для учня.

Інноваційне викладання ґрунтується на сприйманні процесу комунікації як усвідомленої дії суб'єктів, яка має цілі (досягнення взаєморозуміння), зміст (інтелектуальна, емоційна, духовна суть інформації), методи (використання способів), результат (наслідок комунікації). Процес комунікації передбачає появу змін між початковим і кінцевим станом суб'єктів (певний приріст – зміна власної свідомості, внутрішнього образу завдяки усвідомленню навколишнього світу, конкретизації ситуації і себе в довкіллі, власної позиції, мети, змісту, методу, результату комунікації).

У процесі взаємообміну інформацією вчитель має акцентувати увагу на правильності передавання інформації, розумінні її змісту учнями, усвідомлюючи при цьому, що на кожному етапі комунікації інформація частково втрачається, викривляється.

Під час комунікації фігурують такі модифікації інформації: інформація, яку має намір передати відправник – учитель або учень (його думки); інформація, яку передали, реально висловили; інтерпретована (декодована слухачем) інформація; інформація, що остаточно залишилася у пам'яті слухача. За П. Мицичем, втрата інформації під час комунікації набуває такого ланцюжка: задумано 100% (межі уяви), набуло словесної форми (активний мовний фільтр), висловлено 80% інформації (мовний бар'єр словникового запасу), почуто 70% (фільтр відображення і бажання), зрозуміло 60% (обсяг запам'ятовування), залишилося у пам'яті 24%.

Втрати інформації зумовлені загальною недосконалістю людського мовлення, неможливістю точно втілити думки у словесну форму, рівнем довіри до співрозмовника, особистими цілями, прагненнями, особливостями словникового запасу мовців. Крім того, слід враховувати, що повідомлення, яке не несе корисної інформації, несе шум – те що викривляє смисл. За певних обставин інформація може перетворюватися на шум, а шум – на інформацію. Зворотний зв'язок підвищує шанси на ефективний обмін інформацією, уникнення комунікативних шумів.

За Н. Волковою, наявність спільного для суб'єктів комунікації комунікативного простору – соціально-психологічного середовища, яке впливає на суб'єктів комунікації інформацією (її змістом, цінністю, новизною); засобами комунікації (вербальними, невербальними, інформаційно-комунікативними); прийнятими у конкретному освітньому середовищі правилами спілкування, моральними нормами, звичаями, мовленнєвими ритуалами тощо – є однією із умов реалізації процесу комунікації [1, с.21].

Висновки. Осучаснення підходів до викладання є процесом закономірним і спричиненим, в першу чергу, необхідністю приведення домінуючої організаційної форми навчання у відповідність до запитів інформаційного суспільства та створення умов для реалізації сучасних освітніх тенденцій становлення й розвитку особистості як активного суб'єкта суспільного життя.

Список використаної літератури

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : [навчальний посібник] / Н. П. Волкова. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – С. 21.
2. Савчин М. В. Педагогічна психологія : [навчальний посібник] / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2007. – 424с.
3. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. – 364 с.
4. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання : [навч. посібник] / Т. І. Чернецька. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. – 348 с.

Татьяна Чернецкая. Технологическое сращивание привычного и нового как один из способов обеспечения инновационности в преподавании.

В статье говорится о педагогических стереотипах, проявлении стереотипности в преподавании, готовности учителя к инновационному преподаванию, элементах новизны в педагогической теории и практике, инновационном преподавании как взаимообмене информацией.

Ключевые слова: педагогические стереотипы, стереотипное преподавание, инновационное преподавание.

Tatiana Chernetska. Technology assembling of familiar and new as way to ensure innovation in teaching.

The article deals with educational stereotypes, stereotyped expression in teaching, teacher commitment to innovative teaching, "new" in educational theory and practice, innovative teaching how to interchange information.

Key words: educational stereotypes, stereotypical teaching, innovative teaching.